

tette. Az elsőt (*Lobk.-c.* 4—11. l.), mely a *Speculum Vitae* 71a—72b lapjainak felel meg, *Bernardi* Mihály teljesebb előadásában egy vatikáni kéziratból közli SABATIER a *Tractatus* kiadása Bev. LXXXII. s k. lapjain. A másodikat illetőleg (*Lobk.-c.* 11—24. l. = *Spec. Vitae* 72b—76a l.) l. u. o. CLXII. l. A harmadik (*Lobk.-c.* 24—30. l. = *Spec. Vitae* 78a—81b l.) *Bartholi* id. munkája 37. fejezetén (SABATIER kiad. 70. l.) alapszik.

Codexünk másik, *Sz. Ferenczről és Sz. Kláráról* szóló darabja (175—184. l.) a *Speculum Vitae* régibb állományából való. Két fejezet az *Actus S. Francisci et Sociorum ejus* cz. iratból, mely tudvalevőleg az *Ehrenfeld-codex* tartalmának egyik felét szolgáltatta. Az első (*Lobk.-c.* 175—181. l. = *Spec. Vitae* 139b—140b) az *Actus* 15. fejezete (SABATIER kiad. 52. l.) A második pedig (*Lobk.-c.* 181—184. l. = *Spec. Vitae* 140b—141a) annyival érdekesebb, mivel az *Actus* azon darabjaiból való, melyek az *Ehrenfeld-codex*ben is benn vannak. (*Actus* 42, SABATIER kiad. 135. l. = *Ehrenf.-c.* 73—74. l.) Itt tehát az *Ehrenfeld-codex*nek más nyelvelméleinkkel, így a *Virginia-* és *Simor-codex*szel párhuzamos helyei egy újjal gyarapodnak.

KATONA LAJOS.

KAZINCZY FERENCZ JEGYZETEI.

(Első közlemény.)

Kazinczy Ferencz irodalmunk egyik legkiválóbb alakja. E nevet nem pusztán sokoldalú tevékenységéért, hanem inkább tevékenységének intenzív és értékes voltaért érdemli meg.

Mint költő a leggyengébb, nem nagynevű, inkább az mint író, de a mi nagygyá, halhatatlanná teszi őt a magyar irodalomban, az irodalmi levelezése és ezekben való tevékenysége, szóval: irodalmi igaztása, mely őt már saját korában is önkénytelenül az irodalom vezérfőhívá tette. Ezen igazító tevékenységének sokat köszön költészetünk, de még többet nyelvünk.

Levéliírói tevékenysége igazán bámulatra méltó. Jóformán nem múlik el nap, a melyen nem ír levelet, de sokszor egy napon többet is ír. Levelezése nagyon kiterjedt volt, mert Magyarország majdnem minden részében volt jó barátja, kivel eszmét cserélt, kivel megbeszélte az irodalmi újdonságokat, híreket, de megbeszélte a kor politikai eseményeit is. Ezért egy cseppet sem nagyítás az az állítás, hogy levelezése azon korban (körülbelül 1826-ig), ama szomorú korban, a mikor folyóirat egyáltalán nem keletkezhetett magyar földön, folyóiratot pótolta. Ha a

Portiuncula. Nunc primum integre edidit PAUL SABATIER. Paris, Fischbacher, 1900. L. különösen a Bev. CLXI. és a fenti fejezetekről a LXXIX—LXXXIX. l.

Magyar Tudományos Akadémia kiadásában eddig megjelent vaskos köteteket áttekintjük, a melyekben pedig csak 1813-ig terjedő levelezése foglaltatik, látjuk belőlük, hogy a levélírás Kazinczynak eleme, van kedve hozzá. A nemzeti eszme, a melynek szolgálatát, megihletti, azért ír oly sokat, azért tud leveleiben oly eszmei magaslatra emelkedni, a milyenre abban a korban senki sem képes.

Megvannak benne mindazon tulajdonságok, kellékek, a melyek őt a nemesebb értelemben vett hírlapírás terén is nagygyá tették volna. Érdeklődik minden iránt, mi hazája sorsával csak kissé is összefügg, de különösen érdeklik az irodalmi, politikai, gazdasági kérdések, hírek. De nemcsak érdeklődése van meg, mégvan hozzá a kellő érteke, helyes ítélőképessége, sőt elég tárgyilagossága is. S ha valamely kérdéssel foglalkozik, teljes ízében lefoglalja ez őt, minden lehető oldalról igyekszik a tárgygyal megismerkedni.

Mindenki természetesnek fogja ily körülmények között azt találni, hogy hazájának sorsa — s ez az ő idejében szomorú volt — leginkább érdekli. Tájékozódik minden esemény felől s hamar lelkesül. Fiatal korában kárát is vallotta e lelkesültségének, mert a Martinovics-féle mozgalomban való részvétel miatt börtönbe kerül. De azért a fogság elteltével csak a régi. A napoleoni harczok, az insurrectio, a háború után bekövetkezett nagy pénzügyi válság, a rá következő abszolutizmus (a XIX. század huszas éveinek elején), majd az 1825-iki országgyűlés, mind élénken foglalkoztatják elméjét.

Az abszolutizmus és az 1825—7-iki országgyűlés annyira érdeklik, hogy az országban szerte lakó ismerőseivel, barátaival összeköttetésbe lép, tudósításokat kér, ezeket egybegyűjti s ezek alapján azután tudósítja az ország állapotáról egyéb barátait.¹

Ezen állítás igaz voltát bizonyítja egy az Akadémia kézírattárában levő kézírati gyűjteménye is,² a melybe a korra nézve az érdekesebbnél érdekesebb tényeket sajátkezűleg jegyezte fel. Kár volna e kéziratnak ismeretlenül maradni, azért e helyen tartalmát bővebben ismerettem, sőt a fontosabb feljegyzéseket szószerint közlöm.

Maga a kéziratanyag két részre oszlik: az első részben az 1825—27-iki országgyűlésre vonatkozó adatok és tudósítások találhatóak, a másodikban pedig különösen az 1823-ban erőszakkal működő királyi biztosokra vonatkozó adatok. Ki kell emelnem, hogy nagyon sok

¹ Lásd Guzmics Izidor és Kazinczy Ferencz közti levelezést, melyet Ballagi Géza, e korszak írója, a Magyar Nemzet Történetében is felhasznál.

² Jogtan. Országgyűlés 407. sz.

a gyűjteményben a levélbeli tudósítás. A levelekből kitűnik, hogy szorgalmasan váltott levelet Comáromy Istvánnal, Abaúj vármegye viczeispánjával és követével, Barkasy Imrével, az országgyűlésen levő juratussal. Találunk a gyűjteményben több-kevesebb levelet Comáromy István feleségétől, Bártzay Borbálától, Kazinczy András és Kazinczy József nevű rokonaitól, Botka Lajos szathmári követtől.

A levelek nem mind egyenlő értékűek, egyik nagyon érdekes, a másik kevésbé.

A legfontosabbak azok, a melyek az Akadémia megalapításáról tudósítják Kazinczyt. Ezeket más helyütt¹ már közöltem, azért itt csak azt jegyzem meg, hogy Kazinczyt ez ügy fejlődése természetesen nagyon érdekelte. Feljegyezte külön még a felajánlott összegeket e cím alatt: »A' Magyar Acadámiára ekképen ajánlának summákat«:

»Gróf Szécsenyi István, a' nagy Ferencz' fija, egy esztendei jövedelmét, melyet 50000 forintra calculálnak ezüst pénzben.

Vay Ábrahám 20000 frtot papiros-pénzben, az az ezüstben 8000 frtot.

Gróf Andrásy György 10000 frtot ezüstben.

Gróf Károlyi György —

Gróf Pálffy Ferencz még most csak esztendőnként ezer forintot váltó czédulában.

Gróf Teleki József Tabulae Báró, harmincezer kötetből álló könyveit, sok mappájit, és hogy a' Bthéca mellett Bthecárius tartathassék, ennek fizetése Capitálisául 5000 frtot ezüstben.

Gróf Batthányi János 10000 frtot.

Gróf Eszterházy Mihály 10000 frtot.

Gróf Eszterházy Károly 10000 frtot, mind ezek ezüst pénzben.

Ide jó a' Sándor István által még 1815 tett testamentuma által hagyott 10000 f. Váltó-Czédulában, Bibliothecájával és Numismatica Gyűjteményével.

Ide akarják csatlani a' Marczibányi fundatiót is, melly 70000 frtot teszen.«

Egyéb levélbeli tudósítások közül hármat szándékozom felemlíteni: Borsitzky, trencsényi követ, Rudnay Sándor primás és Szucsics Eugén esetét.

Az 1826 ápr. 30-iki tudósítás szerint Borsitzky és követtársa, Nemák Ferencz, januárban vármegyéjükhez tudósítást küldöttek a diétai dolgokról s benne keményen írtak a nádorról. (Azt írta Nemák, hogy a papiros pénz eltörlése ügyében a két tábla nem egyezhetett meg, azért elegyes ülést proponáltak, de ezt a nádor nem fogadta el.) Mikor ezt

¹ Akadémiai Értesítő 1901. év deczemberi (144.) füzetében 605—613.

a nádor megtudta, magához hívatta Borsitzkyt s kijelentette előtte azt a kívánságát, hogy menjen haza s a vármegye küldjön helyette más követet. Nemák ekkor már hazament s maga kívánta ezt személyére nézve a megyétől. Borsitzky ügyében 40 tagú deputatio ment a nádorhoz Schmidegg vezetésével, de a nádor nem állott el kívánságától.

A Rudnay Sándorról szóló tudósítás szintén az országgyűléssel van kapcsolatban. A rendek t. i. azt óhajták, hogy az 1799 előtti adósság, — míg a papir egyenlő az ezüsttel — ezüstben fizetessék vissza. A minisztérium ezt nem akarta. Rudnay erre alázatos előterjesztésben kérte a császárt (így) a kívánság teljesítésére. Cziráky, az ország bírása, parancsot vett az udvartól, adja a primásnak a császár neheztelését tudtára. Az országbíró a primást írásban hitta s akkor közölte vele a neheztelést s emlékeztette őt arra, a mit Mária Terézia 1765-ben mondott Barkóczy Ferencz primásnak. (Mária Terézia idejében egy »Vexatio dat intellectum« című mű jelent meg. Mária Terézia azt hitte, hogy e művet gróf Török József referendarius írta. Vallatták, de ez következetesen ártatlanságát hangoztatta. Nemsokára Sághy Mihály septemvir, a primás kegyeltje, jelentkezett és megmondta, hogy a művet a primás kanonokja, Richtvaldszky György írta. Barkóczy ebbe belébetegedett s meghalt.) Rudnay a neheztelés után megbetegedett s nemsokára meghalt.

Szucsics Eugén esete ügyében többen is írtak tudósítást, így Comáromy, Botka Lajos, Kazinczy József és Barkasy Imre.

A tudósítások szerint 1826 deczember közepe táján a bács megyei követ fia, Szucsics Eugén, cancellista, egy fogadóban külföldiek előtt a magyar nyelvet rágalmazta, a németet magasztalta. Az ifjúság erre elhatározta, hogy ezért őt a dictaturából kihajtják. Az executio napján 200 ifjú jelenlétében az ország házában ki akarták kergetni, de nem ment, sőt az ifjúságot hunczfutnak nevezte. Erre Zoltán Mihály felpofozta. Atyja a personalistól elégtételt kért a megbántalmazásért, mert fia nem a hazai nyelvet gyalázta, hanem önmagát, hogy nem tudja jól. A personalis úgy ítélte, hogy a tettes ifjak kérjenek bocsánatot s hagyják el Pozsonyt. Ez meg is történt.

Ezek kisebbszerű tudósítások. Az alábbiakban a nagyobb érdekűeket sorolom fel.

Legelőször is feljegyzi Kazinczy a vármegyei követek neveit (a kik résztvettek az 1825—27-iki országgyűlésen).

Ezután néhány csoportban jellemzi a követeket a következőképen :

A' 'Vármegyék' Követei characterizálva gondolkozásuk szerint

1826 Január

Tántorithatatlanok:

Vay Ábrahám Első Vice-Ispán	Borsodi.
Ragályi Tamás	»
Nagy Pál	Sopronyi
Borsiczky István Első V. Ispán	Trencsényi
Somsics Pongrácz Első Vice-Ispán	Somogyi
Comáromy István Másod V. Ispán	Abaujvári
Gróf Schmeidegg Ferencz	Zemplényi
Gróf Dezsőffy József	Szabolcsi
Gróf Andrássy György	Tornai
Szegedy Ferencz Kamarás, volt V. Ispán ...	Szalai
Deák Antal	»
Almásy Lajos Másod V. Ispán	Szepesi
Gróf Csáky Sándor	»
Babóthy Imre	Nyitrai
Rohonczy János	Veszprémi
Balog János	Barsi
Plathy Mihály, Balognak veje	»
Majthényi Antal	Honti
Kolozsvári Miklós	Győri
Földvári Ferencz Másod V. Ispán	Hevesi
B. Orczy Lőrincz	»
Pázmándy Dienes	Komáromi
Ghyczy Ferencz Első Vice-Ispán	»
Takács Gáspár Második Vice-Ispán	Pozsonyi
Niczky János Első Vice-Ispán	Vas
Skerlecz István Kamarás	»
Prónay János	Nógrádi
Bernáth Zsigmond	Ungvári

Lágymelegek:

Bartál György Első Vice-Ispán	Pozsonyi
Tököli Péter Első V. Ispán	Csanádi
Nyéki Mihály Fő-Nótárius	»
Bene József Fő-Nótárius	Csongrádi
Kubinyi Gáspár Első Vice-Ispán	Liptói
Báró Sztójka Imre	Máramar.
Szmrecsányi	Árvai
Zmeskál	»
Uzovics János Első Vice-Ispán	Nyitrai
Zsombori Imre Második Vice-Ispán	Bihari
Miskolczy Mihály Kamarás	»

Hív Udvarnokok:

Péchy Imre, Septemvir	Pesti
B. Prényi Zsigmond, Első Al-Ispán	Beregi
Kajdacs Antal, Második Al-Ispán	Baranyi
Németszegi István, Első Al-Ispán	Mosonyi
Császár Sándor, Fő-Nótárius	Temesi
Marczibányi János	Torontáli
Izsaák János Cons. Első Al-Ispán	Szathmári
Kászonyi Sándor, Első Al-Ispán	Torontál
Jakabfy Simon	Krassó
Vidovics György, Első Vice-Ispán	Békés

Félig — jók, félig rosszak:

Bittó Albert, Másod Vice-Ispán	Arad
Végh Ignác Fő-Nótárius	Fejér
Bezerédy György Fő-Nótárius	Veszprém
Vitéz János	Abaúji
Szerencsy István Fő-Nótárius	Ungi
B. Wécsey Miklós	Szathmári

Hallgatók:

Marich Dávid Első Al-Ispán	Fejér
Kovács	
Kárász	
Niczky József Első Al-Ispán	Soprony
Petrovics Basilius Első Al-Ispán	Krassó
B. Prényi Gábor	Ugocsa
Bornemissza Első Al-Ispán	Sáros
Torkos Mihály Fő-Nótárius	Mosonyi
Bonis Sámuel	Szabolcsi
Gudics János	Honti
Huszár Imre	Esztergomi
Lippai	»
Gyuresányi Gábor Másod Vice-Ispán	Nógrádi
Rhédey Ferencz	Beregi
Bezerédy György Fő-Nótárius	Veszprémi *
Rutkay Lőrincz Fő-Szolgabíró	Turóczi
Justh Ferencz Első Al-Ispán	»
Répásy Leopold	Baranyai
Szucsics József	Bácsi
Rudics Dániel	»
Horváth Nepomuk Kamarás	Békés
Radvánszky Antal Másod Vice-Ispán	Zólyomi
Beniczky Lajos Első Vice-Ispán	»

Ezután »Dietai Jegyzések« következnak »Anonymus (latin) levelek-ből« az 1825-iki országgyűlés megnyitásáról és a királyi biztosokról, majd Hlavács nevű protonotariális expeditor levele »Protonotarius Tahy Úrhoz« ugyancsak az »árulók«, a királyi biztosok ügyében.

Erre »Szájrol szájra adott hírek után« czímmel a következő országgyűlési újságokat jegyzi fel:

1.

A Primás a' Commissiók' ideje alatt azon Vgyék Vice-Ispánjainak, szolgabírónak, mellyek a' parancsoltakat elfogadni nem akarák, leveleket írt, 's ezeket buzdította, hogy tegyék a' mi parancsoltatik. Ezt tette a' maga Vgyéjében is, az az Esztergomban. Ott egy szolgabíró azt felelte Ó Herczegségének, hogy ő *esküvése ellen* azt nem teheti. A' Herczeg vagy maga aláírása alatt, vagy emberei által, írva azt felelé ennek, hogy midőn a' Politica kívánja, az esküvésen tágítani kell; ő, mint Magyar-Országai Fő-Pap, absolválja eske alól.

Ez a' levél Sopronyi Követ Nagy Pál kezébe jutott. Tudatta azt mingyárt a' Papsággal, 's kimondá, hogy ha ezután is úgy viselik magukat nem jól mint eddig, azonnal lármát üt Primások' leveléből. — Midőn tehát a' Papok között egyik vagy másik nem az ő kívánsága szerint szólla, Nagy Pál mingyárt felállott, 's nyúlt mentéje zsebjebe, mintha azt kivenné és felolvastatni akarná. Ez által ezek intimidáltattak.¹

2.

Midőn a' Kir. Resolutio de dato 9 nae Novembris Novemb. 12 d. felolvastatott, a' Palatinus az egész olvasás alatt befogta a' két szemét, 's midőn vége volt az olvasásnak, kirúgta a' székét 's ment.

A' Kir. Resolútióra a' Rendek egy új Nunciumot készítenének Plathy Mihály Bars Vgyei Fő-Notár által, de a' ki Fő-Notáriusi hivatalától a' Kir. Commissárius ellen bátran viselvén magát, elmozdított. Ezt most Bars Vgye Diaetai Követnek választotta az ipával Balog Jánossal. Ez a' Circularis Sessióban felolvastatván, a' Palatinus megkérlettett, hogy vesse közbe magát Nátori méltóságánál fogva. A' Palatinus Novemb. 21-dikén méne-fel Bécsbe. Mit hoz válaszul, még most, midőn ezt írom, nem tudjuk. De a' Rendek kimondák a' Palatinusnak, hogy ha a' felelet kedvező nem lesz, ők representálnak.

3.

Károly Herczeg, a' Császár öccse, 's a' Palatinus bátyja, 1807 körül nagy idegenséget mutata a' Nemzet ellen. Albert Herczeg, egykori Locumtenensünk, Mária Theresiának veje, 's Christinának férje (mind

¹ Egész Archivumot tesznek nálam az ily levelek, mondá egyik Sessióban, 's nyúlt mentéje oldal zsebjebe.

Albert mind Christina Károlyt tevék örökösöknek temérdek birtokaikban) megmondá a' Magyar Nagyknek: »Halják-meg csak, meglátjátok, tüzes magyar lesz«. Albert igaz proféta volt.

4.

Minister Grof Zichy Károlynak a' Resolutio elolvasása után kővel verték be az ablakait, 's a' második éjjel újra. Zichy 80 vendéget híva ebédre, 's csak 60 jelene-meg, 20 elmaradt gyűlölségből; mert az vala a' hír, hogy a' Resolutio a' Metternich' kezéből jó volt, 's Zichy rontotta-el. Ebéd után mondá Vendégeinek: Én Magyar vagyok, 's Magyarországon vannak minden jószágaim, azt a' haza tudhatja: de azt nem tudhatja, hogy 53 élő gyermekem, unokám, kis unokám van. Hihető-e, hogy ennyi gyermek atyja honja ellen dolgozhassék?

5.

Ennek leánya Bars Vgyei Fő-Ispán Keglevics János hitvese (a' ki a' maga Fő-Ispáni Installatiója napján strimlibe öltözve tánczolt) megjelent a' galerián, 's a' Nunciumot nagy rész vétellel olvasgatta, a' tanácskozásokat figyelmesen hallgatta. Nem értvén mindent a' deák nyelven tartott beszédekben, megszóllíta egy mellé' esett ismeretlen ifjút, hogy miről foly a' beszéd. Ez tudta, hogy a' Grófné a' Zichy leánya, 's így felelt: Azt az átkozott Zichyt zaklatják, a' ki illy öreg korában sem szűnik-meg hazáját szerencsétlené tenni.

6.

Gróf Dezsőffy József egy ülésben azt mondá V. Cancellarius Gróf Almásy Ignáztza célozván, ki, midőn a' Cancellarián felolvastatott a' Commissiók eránt adott Parancsolat, midőn az egész Cancellaria *ellene* adta votumát, Almásy és Báró Püchler *mellette* adták a' magokét: »Egyik lába a' koporsóban, a' másik a' Nemzet nyakán«. — Az nap egy fényes estveli társaságban az Almásy rokona így szólla: »Bezzeg megadák ma Zichynek«. — Kevés pillantatok mulva jó a' Zichy' leánya: »Bezzeg keserves napja vala ma Almásinak«. — Ezek még is érzék tehát a' bántást.

7.

B. Eötves Ignázt, a' leggonoszabb Commissárius, hideg vérrrel üle, mikor őket zaklatták. Tudta mi lesz a' vége. Lesütött fővel ült, 's veres vala képe, de nem volt megilletve. Azt írta a' feleségének, hogy ő egészséges, és még nem vágta rajta huszonötöt.

8.

Lónyai Gábornak halálával, ki Zemplényben volt Commissárius, és a' kit, midőn 18 Aug. 1823, a' Rendek közzé kijött, tele torokkal

össze carafázta, össze ötvösezte, hunczfutozta a' sokaság — Ötvös Ujhelybe jött, átvenni a' Commissionális írásokat. Megszállta Viczmándi Lajos Prépost Ujhelyi Pléb. Urnál. Viczmándi Ur nem vala a' háznál. Meglátván egy olajban festett portrét, kérdi Ötvös, ki az? A' Káplán felele: Prépost Ur. — Nem jól van találva, mondá Ötvös, 10 eszt. múlva sem lesz illy öreg. — Tíz esztendeig az én Prépostom élni sem akarna már, mondá a' Káplán. — De biz én akarok, mondá Ötvös. Jelen vala egy Rámer nevű Hadnagy, ki Ujhelyben lakik, 's meg szállala: Jól teszi Excellád, hogy élni akar. De kell is, még megbékél ennyi bántás után a' Nemzettel. — Hát hogy bántottam-meg én a' Nemzetet? — Nem tudom én Kegyls Uram, én az efféléhez nem tudok, én katona voltam: de csak kell lenni benne valaminek, mert az egész Világ ezt beszéli. —

9.

Zemplény Vármegyében van egy ritka telentomú ifjú, Gergelyi Miska, kinek egész élete bolondságokból vala szöve mint a' Genieknek. Ez Kis-Pap volt, Katona, Theatralista, Hajós-legény, Marqueur, mind öszve eddig tíz státust próbált, és még sokat fog. És bemenvén a' Circularis Sessióba, Gróf Dezsőffy Sámuel és B. Vay Miklós Uraknak székeik megé esett. Előttök Kalocsai Kanonok Csauz ült.

Csauz el akará fordítani a' büntetést a' Kir. Commissariusokról, a' mint ezt a' Hlavács leveléből láthatni. Tudván, hogy ha ezen kezdi beszédét, ki nem hallgattatik, ezt mondá: Ezek nagy bünt követtek-el, és méltók, hogy meglakoljanak. *De* — Látván a' Sessio mi fog következni, igen sokáig harsoga a' Vivat. Azonban a Kanonok talpon állá, hogy szólhasson. Gergelyi félre taszítá a' Dezsőffy és Vay székeiket, hogy a' Pap reverendájához érhessen, 's azt megrántotta: Fő-Tiszt. Úr, egész életében nem kapott még illy Vivátot. Újjon le; ne fossza-meg magát dicsőségítől. — A' Kanonok nehezen vette a' fiatal emberke megrántását, 's eltiltá az insolentiától; ha tud az Ur, mondá, szálljon.

Dezsőffy meg volt bántva széke kimozdításáért. — *Nem Sedria* ez! mondá Gergelyinek, kevélyen nézvén rá.

Itt nekem több szavam van, mondá, mint a' Sedrián. — Tudnillik ő nem Assessor, de Absentium Ablegatus.

A' mint vége vala a' Csauz beszédének, Gergelyi felkiálta.

Senki sem ismerte a' homályos embert. — Megismerem, nekem fiatal embernek itt inkább illik hallgatnom és tanulnom, mint szállanom: de minekutána Csauz Kanonok Ur kívánja, hogy mutassam-meg, miben szálla rosszul: kénytelen vagyok esedezni a' Tek. Statusok előtt, méltóztassanak kegyesen kihallgatni. Akkor egy alkalmasint hosszú, tüzes, sehol el nem akadt beszédben elkezdé csépelni a' Papot, 's még a' Bibliából is elmondá neki, hol élt hamis okokkal. Ciceronak egy helyét egészen elmondá csudálást érdemlő memoriájával. Végre mély maga meghajtásával, melyet a Theatralisták közt tanult, megszűne szállani.

Csauz szüntelen csóválá a' fejét. — A' fiatal-ember cselekedete azok előtt vala legrendesebb, a' kik tudják, hogy a' katonaságban olly ötven pálczával vala meghonorálva, hogy a' teste kihullott. Szegény Csauz, ha végére járt, milyen ember tiporta le! — A' kik őtet itt Zemplényben ismerik, s illyen Vice-Ispán Szógyényi Ferencz Ur is, kinél patvarián volt, és a' ki elúnta a bohó embert eszére hozni, midőn ezt beszéllé B. Vay Miklós az én jelenlétemben, bohóságaira emlékezvén hallgattak: de sokára magok is kipattantak nevetésekben, a' szép és lelkes, de vakmerő tetten.

10.

Pest Vgyei követ Septemvir Péchy Imre Úr a' Kir. Resolutióra tartott Circuláris Ülésekben, ezt mondá: *Nem csak azt kell tekinteni, Quid juris? hanem azt is, quid consilii.* Erre zúgás támadta, 's világosan éreztetik nehezteéseket, egy szegletből pedig ez a' szó: *nem igaz,* igen világosan hallatá magát. Erre Péchy: *Ugy inkább kimegyek.* — *Tessék,* kiálta valaki hátúlról; *jobb is lesz.* Péchy kiment, 's Skerlec hosszas veszekedések után tartóztathatá-meg. Ekkor Nagy Pál: A' Mélt. Úr 1807 itt hagyta a' Sessiót, mert a' törvényt bántották; most azért hagyja itt, mert maga bántja.

11.

Németszegi Mozsonyi Követ és V.-Isp. azok ellen szólla, a' kik nem akarák, hogy a' Vgyei Magistratus fizetése nagyobbodjék. Vay Ábr. azt mondá, hogy fizetés nélk. is fog a' becsületes ember szóllani. Németszegi Vayt Cs. K. Kamarásnak szólítottta, 's Vay megmondá, hogy ő itt Követ, nem Kamarás és nem Vice-Ispán.

12.

A' Papok, Kajdacsí és Zmeskál 's a' Kir. Városok' Követei a' Commissáriusok mellett fogtak. Nagy Pál mondá: A' Papokat, és azt a' két dicső férfit én teszem-le; de a' Városi Követekkel bajlódni kevély vagyok; tegye azt más. Tudatván tehát a' Papsággal, hogy kezében vagynak a' Primás' sok levlei, ha azok akarának szóllani, benyúlt mentéje zsebje Archivumába, 's azok elhallgatának. Zmeskált emlékezteté Instructiójára, 's megmondta, hogy Vármegyéje által visszahivatja. Kajdacsit emlékeztette, hogy sok húzavonásai miatt Commissio alatt van, sőt az Ülésben ezt is mondta, felé fordulván: Nem minden Commissáriusokat értek; vannak a' kik gaz tetteket tettek, 's ezekre jó hogy Commissiók vannak. Sőt Kajdacsinak megmondá, hogy ha meg nem szűnik, ő declarálni fogja, hogy ő érdemetlen egy sorban ülni követ-társaival.

13.

Vay Ábrahám tehát és Comáromy István Abauj V. Isp. és Követ Urak elmentek a' Personalishoz, 's kérték, hogy a' Városi Követeket

emlékeztesse, hogy a' Vgyei Követek és ököztők nagy különbség van. Kricske Lőcsei Követ egy Oratiót akara felolvasni. A' Personalis megszóllala hogy a' Dietai Ülések nem arra valók, hogy ott ez 's amaz producálgassa magát; az Oratiók olvasása sok időt lop el. Leverettétvén a' Városi Követek, a' Szőlőgerézd fogadóba mentek enni, hol ők szoktak, 's némellyek most oda mentek igen jókor, hogy lássák, mint fogják viselni magokat. Kricske nagyon sajnálá, hogy rajta veszett a' szép Oratio. Rajtam is, mondá a Szegedi és Sopronyi Követ. Komlósi Debr. Senator és Követ nevette társait, 's azt tanácsolá nekik, hogy tanuljanak másoktól.

14.

Azon temérdek sokaságú pasquillusoknak egyikében, mellyek ezen a' Diétán is elmésen, és nem elmésen, íratk, az mondatik Comáromy István Abauji V. Isp. és Követ felől, hogy valamint Komárom' vára soha még ellenségnek meg nem hódolt: úgy Comáromy István is a' haza ügye' védelmezésében megtántoríthatatlanul áll. — Gróf Csáky Sándor Szepesi követ felől ez: Bonus Christianus, sed malus latinus, az az, jó ember volna, de nincs puskapora.

15.

Januar. 19 d. 1826.

Az, tudom, már nem újság, hogy a' volt Referendárius Mailath György, a' volt Personalis Mailath Györgynek fija, a' Personalisunk, ki még eddig valóban igen jelesen viseli a' praesidiumot, minekutána az előbbi (Szőgyényi Zsigmond) úgy kimérgeskedte magát, hogy vérhányásba esvén, az Orvosok minden világi dicsőségét hét vagy nyolcz napra pályavázták-ki, és így alkalmasint rövid idő alatt a' más világi dicsőségre megyen-által, mint Vice-Cancellárius, 's 8000 fr pengő pénz fizetéssel, a' Szent István középkeresztje pántlikájával, 's Excellenz titulussal. Vesznek e azonban előtte süveget vagy sem, az mind bizonytalan. Ha nem vesznek, már az disznó injuria lesz; pedig az könnyen megeshetik, mert ott a' hol ő lesz, nem sok Politicus embernek lesz szerencséje lenni, sőt ha észre veszik rajta, hogy mi ember volt, talán bé sem bocsátják. Így híjába teszi azt a' nagy útát. Igaz, hogy egy V. Cancelláriusnak sokkal nagyobb a' tekintete, mint hogy egy két igen igen jó szóért a' Magyar Dieta alatt, mellynek egyik fő tagja vala, az Első Statustól jól megpecsételt Passust ne kaphatna. Mi alatta való Secularisok csupán szerencsés jó útnak kívánásával kísérhetjük-ki.

A *Dietai Jegyzések* a következő érdekes feljegyzés következik:

A' Császár' szavai némelly követekhez, kik Febr. 11 d. a' Haza' nevében szerencsés és hosszú életet kívántak más nap feljövő születési napjához.

Ezeket egyetemben fogadta-el; de midőn kimentek tőle, megizente nekik, mellyikével fog szállani akarni.

Borsiczky István Trencsényi Első-Al Ispánhoz: Sprechen Sie laut der Instruction Ihres Comitates, oder laut der Instruction Ihres sauberen Obergespanes (Illésházy)?

Borsiczky: Ew. Majestät, ich kenne meine Pflichten, und befolge was mir diejenigen zur Pflicht gemacht, deren Abgeordneter ich beym Landtag bin.

Ö Fels. Sie sind ein verwegener Vertheidiger der gefährlichen Grundsätze Ihres undankbaren Obergespanes.

Majthényi Antal Hont Vgyei Assessornak. Wir kennen uns; wir hatten schon Unannehmlichkeiten; aber Sie wollen sich, wie mir mein Bruder sagt (a' Palatinus), gar nicht bessern, und sind stets wider mich.

Majthényi. Ich fühle mich ohne Schuld, und glaube recht zu handeln, wenn ich nie wider die Instruction meiner Committenten und meine Überzeugung von Recht spreche.

Markovics Consil. és Posegai Követhéz. Sie sind stets wider mich, wollen mein Ansehn, meine gesetzmässige Einkünfte schmälern, und lauter Neuerungen einführen.

Markovics. Ich bin ein alter, bewährter Diener; habe ich aber wider die Kön. Commissäre gesprochen, so habe ich nur gethan, was die Treue forderte, die ich meinem König, meinem Vaterland, und meiner Instruction schuldig war.

Marczibányi János Torontáli Követhéz. Ich kenne Sie von den Landtagen, und weisz, dasz Sie nie mein waren. Ich wähle mir, die mir anhänglich sind.

Gróf Schmidegg Ferencz Zempl. Követhéz. Ihr arbeitet nichts. Schöne Wörter, und die Zeit geht verloren. Vertrauen sollte man haben. Bey der Eröffnung des Landtags habe ich es laut gesagt, dass ich es gut meine.

Schmidegg. Das Vertrauen musz von Oben kommen. Die Allerhöchste Resolution, die die Rathschläge des Ministeriums aufdeckt, haben dies hervorbringen müssen.

Ö Fels. Man musz mit euch härter vefahren; ich war euch zu gut.

Schmidegg. Strenge und Güte schätzen wir in gleichem Maasse. Die Gesetze geben unserm allergn. Monarchen und uns die Richtschnur und in folge der Constitution ist uns alles recht.

Ö Fels. Wenn ihr so fortfarth, geht die Constitution zu Grunde.

Schmidegg. Unser Wohl und das Wohl des Throns ist durch die Constit. auf das engste verbunden. Untersinkt das eine, so geht auch das andere zu Grunde.

Ö Fels. Die Constitution kann zu Grunde gehn, und ich bleibe, *Somsics Pongrácz Somogy Vgyei V.-Ispánnak,* kinek anyja Űrményi leány volt. Sie haben keinen Tropfen Űrményisches Blut in Ihren Adern; wiewohl man Sie mir als einen biedern Mann schildert.

Gróf Illésházy Istvánnak. Ich hahe Ihnen alles gegeben was möglich war, und was Sie thun, habe ich um Sie nicht verdient: Auch dasz Sie den Borsiczky zum VGespan haben wählen lassen, haben Sie

als Ob-Gesp. stark gefehlt. Ich hoffe doch nicht dasz Sie Palaſin werden wüſchen. Sie machen der Constitution vielen Schaden, und Ihr Borsiczky ist ein schlechter Patriot.

Illésházy azt felelé, hogy ötét (t. i. Borsiczkyt) V.-Ispánnak a' Vgye közakarattal választotta. Öregségében ő maga mindenhez nem láthat, 's a' jó rendet Borsiczky tartja fenn; 's a' mi igen ritka, Borsiczkynak kezei tiszták.

Ő Fels. Azt én is hallottam felőle, és azt dicsérem benne.

B. Mednyánszky Aloyznak. Gut, dasz Sie hier sind; sonst hätte ich Sie holen lassen müssen, was Ihnen sehr unangenehm hätte seyn können. Mich wundert es bey Ihnen um so mehr, weil Sie bey mir erzogen sind. Sie sind sonst ein Mann von Kopf, ein guter Hausvater, aber Ihre Anschläge bey Illésházy geben viel Anlász zu Neuerungen in der Constitution, was viel Unheil bringen kann. Hüten Sie sich ein ehrwürdiges altes Gebäude ferner zu untergraben.

Vay Abrahámot megfeddé azért, hogy azt kívánta, hogy a' Catholicusok gyermekeik Protest. iskolákba járhassanak, házaiknál Protestáns nevelőket tarthassanak, hogy a' Prot. ifjak a' külföldi Academiákra járhassanak, (ezen egész dologban egyetlen egy Protest. sem szólla, 's így Vay is csak egy hangot sem) das geht nicht an. Fremde Universitäten sind mit gefährl. Grundsätzen angesteckt. Jede Rel. parthey erziehe ihre Kinder durch eigene Lehrer.

Übrigens wollen auch Sie die Contribution herabgesetzt sehn. Ich komme auch mit dem nicht aus, was ich jetzt habe. Mich wundert es über Sie sehr; denn Sie sind vermögend, haben aber viele Kinder.

Miskolczy Mihályhoz (Bihari Követ.) Wenn der Landtag glaubt, er mache allein Gesetz, so irrt er sich stark. Ihr wollt nichts als Neuerungen, u. ich werde keinen Buchstaben ändern lassen.

Péchy Imre Septemvirhez. Ich bin mit Ihnen sehr zufrieden, u. wüſche dasz Sie lange leben. Der Landtag musz mit Ende April oder Anfangs May beendet werden. Dann arbeite eine grosze Deputation an dem Nothwendigen.

Márjásy Istvánhoz (Gömörből.) Jetzt haben Sie meinen Beifall. Fahren Sie fort den jüngern Ablegaten zu zeigen, wie sie sich betragen sollen.

Bezerédy György Veszprémi Követhéz. Ich höre von Ihnen viel Gutes, u. hoffe, Sie bleiben am Mittelweg. Man will meine Rechte, meine Einkünfte schmälern. Das werde ich nie zulassen. Sie wanken manchmal, aber von Ihrer Redlichkeit will ich alles Gute hoffen.

Ghiczy Fő-Isp. igen sokáig volt benn, 's szomorúan 's megilletődve jött-ki. Mit monda a' Felség 's mit ő, nem tudatik.

Gróf Dezsőffy József könybe lábbadt szemmel jöve-ki, 's sajnálá, hogy ő Felsége öregszik 's elgyengült egészséggel van.

Szerencsy Istv. Ungvári Fő-Notárt megdicsérte a' Felség.

Szegedy Ferencz és Gróf Széchényi István az Országos Deputatio tisztelete után oda hagyták Bécset, 's így privat Audentián nem voltak.

Minister Herczeg Metternich az Európai Országok hasonlatos vagy különböző Constitutiójikat fejtegette. A' mi Diétáinknak hibául veszi

hogy itt egy Deputatus azon tárgyban többször szólt. Igazságunk van azt kívánni, hogy a' papiros pénz pénzzé ne váljon; de azt kívánta, hogy ha Ő Fels. parancsolja a' Bankó-Nóta elvételét, azon esetre hagyjanak békét a' mostani Bécsi Bank feszegetésének, úgy mint a' mely annak csak creditumát rontogatja.

Minister Gróf Zichy Károly. Hazájáért 's Constitutiójáért még egygy Magyar sem teve annyit mint én. Azt kívánni hogy Morsz-on papiros pénz ne legyen, bolondság. A Rendek azt hiszik, hogy nekünk olly könnyü aranyat csinálni mint a' Ducatenscheussernek. Hijába mondják, hogy ezen Dieta' bajait az én Országbiróságom szülte. Akkor jobb volt a Legislatio; nem akara újságokat, daemagógiai dolgokat.

Ezen feljegyzéshez Kazinczy a következő megjegyzést fűzi:

Egygy előbbi Irás ezen mondások és feleletik felől egészen egyebet monda; péld. Vaynak hogy ez vala mondva: Sie sind der Aufwiegler von allen, 's egygy jó szó sem a' Protest. dolgaik felől. Kiki tudja, mit veszen-el és mit told hozzá a' szájról szájra menő hír. Én elhiszem, hogy a' Követek elmondák szoros társaiknak, mi történt vele; sok szó által is hallik néha az Audentziás ajtón, mely nem mindég tétetik be. De az Olvasónak az itt álló hírt tizedelni illik.

Meg kell jegyezmem, hogy Barkasy Imrének több levelében van ily tudósítás. Így pl. 1826 febr. 18-iki levele teljesen azt a beszélgetést közli Borsiczkyról és Somsitsról, mint a mely fennebb olvasható.

Az 1825—27-iki országgyűlésről még egy terjedelmesebb feljegyzést kell megemlítenem, azt, mely a nemesi conscriptióról, illetőleg azon vita eredményéről szól, hogy a nemes személyekbirta jobbágytelkek megadóztatandók.

A feljegyzés két részből áll. Az első a *Halotti Híradás*, a második a »Hymnus«.

Az adó-kérdésre vonatkozó tréfás halotti jelentés már ismeretes a Hazánk IX. kötetéből (változata a X. kötet 387—390. lapjain), a hol Vitális Mór közölte (tárczában) a 156—8. lapokon.

A »Hymnus« így hangzik:

Die 11ma Aug. 1826 occasione submissae Viennam Repraesentationis quoad Regnicolarem Conscriptionem celebratum est pro defuncto Articulo 8: 1741. Requiem, et Hymnus funebris sequenti modo fuit decantatus:

1.

Dies irae dies illa¹
Solvit legem in favilla
Teste Cano² cum Sibylla.

¹ Illa nimirum dies, qua Nobiles Conscriptioni subjiciendi sunt ordinati.

² Notum est Consiliarium Steph. Mariásy, Cottus Gömör. V. Comitem jam in Dieta 1790 Manualem quendam libellum manu scriptum, nomine *Sibylla* vocatum, in auxilium memoriae adhibere suetum esse.

2.

Quantus furor est futurus
Dum conscribens est venturus
Cuncta stricte conscripturus.

3.

Lex insuetum sparget sonum
Per obvia regionum:
Sit Nobilis in Colonom.

4.

Gens stupebit et natura
Tristem hanc sortem visura,
Diaetam hanc damnatura.

5.

Liber vastus proferetur,
Cui totum inscribetur,
Quoad per Nobiles tenetur.

6.

Nam conscriptor cum sedebit,
Quidquid latet apparebit;
Nil velatum remanebit.

7.

Quid est miser tum dicturus,
Quem Patronum rogaturus,
Cum vix justus sit securus? ¹

8.

Rex tremendae majestatis,
Qui potes salvare gratis,
Salva fontem libertatis.

9.

Recordare, o rex pie,
Quod sim fulcrum sedis tuae,
Ne me perdas illa die!

¹ Sub justo intellige Nobilem possessionatum, qui securus sublato 8 v.
1741 esse.

10.

Quaerens me, non eram lassus¹
 Redemi te bella passus;
 Tantus labor non sit cassus!

12. (?)

Ingemisco sic oppressus,
 Quamvis culpa sim vacuus;
 Pasce, ut dicaris justus.

13.

Qui armatos absolvisti,²
 Et clementer exaudisti,
 Recens quoque spem dedisti.³

14.

Preces meae hae sunt dignae;
 Exaudi me, rex benigne,
 Ne opprimar tam maligne!

15.

Immunem me ultro praesta,
 Et a rusticis sequestra,
 Statuens in parte dextra.

16.

Confutatis recens dictis
 Legibus sinistre scriptis,
 Adnumera me executis.

17.

Oró supplex et acclimis
 Corde sauciato nimis,
 Gere curam tui civis!

18.

Lacrymosa die illa
 Excitabitur scintilla,
 Et Nobilis conscribendus
 Furore corripendus
 Perturbavit requiem,

Amen!

¹ Alluditur ad tempora Conditi Articuli 8 vi 1741. cum Nobilitas Mariam Theresiam ex angoribus et periculis virili animo eripuit.

² Armalistae 1805 executi sunt a Contributione.

³ Regnans hoc tempore Majestas promisit in Regalibus et Allocutione Diaetali, se Constitutionem, id est leges avitas, magis adhuc obvallaturam confirmaturamque.

Az 1823-iki, commissariusi időre is több nevezetes feljegyzése van Kazinczynak. Ilyen a

Hírek a' kir. Commissáriusok' operatiója felől.

1.

Pest, 17 Mart. 1823.

A' Constitutionalis zavar szörnyű erőltetéssel folytattatik, noha Metternich, a' Minister, Báró Ötvös Ignácznak, ki Hontban a' maga kir. Commissariusságát oly nagy tűzzel vitte, és a' kinek a' Császárral öt fertályig tartó titkos Conferentiája volt, mindenek előtt declarálá, hogy ő ezt az erőltetést elejétől fogva ellenezte. Ötvös tegnap indult Nyitrába, hogy ott 20dban Gyűlést tartson.

Veszprémben Almásy József Kir. Commissárius 10dben tartotta a' Gyűlést. A' Tisztviselők egyyül egyyig resignálták hivatalaikat. A' Status permanens setét estvéig tartá a' Gyűlést, hogy az addig ott múlato Kir. Commissarius valamit ne kezdessen.

Soprony azt végeze, hogy Gróf Almásy Ignácz Vice Cancellarius ellen, ki ezen tanácsot adá Urunknak, Fiscalis Actio rendeltessék haza-árlás vétkéért (hihető a' tartandó Dietán).

Gömör is resignálta a hivatalokat, 's midőn Administratora és Commissáriusa Gróf Zichy Ferencz Exc. irásban kíváná tőlök a' Resignatiót és Reversálist, a' Rendek a' Protocollumra utasították, ezen fulánkos hozzá-tétellel, hahogy oly kevés hitele volna, hogy az ő szavát a' Felsőg Reversálisok nélkül el nem hinné. Ez szerint a' kívánt Reversalist senki sem subscribálta.

Az Angol Times¹ Ujság a' Szala Vgyei történetet hosszasan előadá e' hozzátétellel: — »Ezek a' szent Frigy gyümölcsei. Annyira ment a' dolog, hogy nem csak azon Népeknek, a' mellyeknek nincs Constitutiójok, de azért fenn szóval kiáltoznak, azt meg nem adják, hanem hogy azt azon Népektől is, mellyek a' magok Constitutiójoknak birtokában századok óta vannak, erővel rabolják-el, 's őket ellenszegzésre kényszerítik. —

Szala Vármegye 1823. —

A' Morning Chronicle¹ nevű Anglus Ujság elhirdeté a' Szala Vármegyei Repraesentatiót, 's elbeszélte, hogy ott a' Sirók és a' Contributio dolgában mi történt.

Kir. Commissarius és Septemvir 's Fő-Ispány Gróf Amade Antal, megjelent a' Gyűlésen, 's jelentést teve, hogy parancsa vagyon, keményen nyomozni, ki követte-el azt a' tiszteletlenséget Ó Felsége ellen, hogy az említett dolgokat az Angol Ujságíróknak megküldje. Mindenekét emlékezteti tehát a' Fejedelemnek tartozott hűségre, hogy a' ki a' dolgot tudja, fedezze-fel.

Erre Cs. K. Kamarás Inkey felállá, 's a' Gyűlés' hallottára kijelentette, hogy ő küldötte meg az említett hírt és Repraesentatiót. Erre Amade haraggal kérdé, hogyan merte légyen e' vakmerőséget. Inkey felelé: Minekutána Anglia mind azt, a' mi a' maga Parlamentomában, Francia Ország a' mi az ő Kamarájiban történik és mondatik, szóról

¹ Kisfaludi S. Munk. VII. 541. 1. levő czikk Inkey műve.

szóra közli az egész Európával: nem tisztünk e nekünk ugyan ezt tenni, és az ő nyílt szívűségetek vizontagolni?

Gróf Amade emlékezteti Inkeyt, hogy ő, mint Kamarás, szorosabb hűséggel tartozik Fejedelme éránt. Erre Inkey azt felelte, hogy ha a Kamarási kolcs ötet polgári szabadságától elzárja, akár tisztjeiben a haza 's Vgye éránt meggátolja, ugy az neki nem kell 's ekkor levén mentéje zsebje mellől kolcsát, azt a Kir. Commissariusnak által adta. A' jelen volt Kamarások ugyan-azt tevék.

Majd az egyes vármegyékből kapott tudósításai következnek a következő czímmel:

Egyes vármegyékre vonatkozó hírek.

Trencsén.

Királyi Commissariusnak ide is B. Eötvös küldeték. Jelentést tétete Gróf Illésházy Istvánnál, hogy ez 's ez nap udvarlását akarja tenni. A' Fő-Ispán megizené, hogy nem lesz házánál. Eötvös később meghallá, hogy az nap igen számos vendégeket gyűjte össze.

Ugyan-ezt tevé Galgóczon a' volt Cancellarius Gróf Erdődy József, Nyitrának Fő-Ispánja. —

B. Eötvös megérkezvén Trencsénbe, hirtelen stafétát kapott Bécsből, melly a' Decretumok felbontását is tiltotta, 's a' dolgot abba hagyatá. Ugy hiszik, ez onnan történt, mert a' Nápolyi Carbonárik ellen küldött 's még Olasz Országban mulató Magyar seregektől levél érkezék, hogy oda hír ment, melly dolgok esnek a' Magyar Vgyékkel; csak írják-meg, úgy van-e, ók azonnal indulnak haza felé. Eggy illy levél valóban megérkezék Debreczenbe, 's az felküldetett. A' levélíró külön utasítást adott a' maga rokonának, hová küldje válaszáat, 's így könnyű vala az Íróra rá akadni, 's azt (a' mi meg is leve) példásan megbüntetni. A' Nápolyban Commandírozó Generalis Frimont' nagy aktivitása csendesíthet-le sereginket. Azok közt, a' kik indulni akarának, első volt a' Palatinalis Huszár sereg, melly Jászokból 's Kúnokból áll.

Szala.

Ide a' Vármegyének Administratora Gróf Amade Septemvir Exc. vala kiküldve kir. Commissariusnak. Ez a' Vgyébe menvén megszálla a' Vice-Ispánnál, Hertelendynél. Csak hitvesét kapta. Kérte bírná reá férjét, hogy ez álljon a' Parancsolat teljesítésére; az Ország ötet boldogítani nem fogja: igen a' Fejedelem; ő szegény, sok gyermekei vannak, stb. — Az asszony csendesesen hallgatá végig térítgetéseit, 's akkor megszóllala: Készebb vagyok azt nézni, hogy gyermekeim házról házra koldulják kenyereket, mint hogy férjem magát, engemet 's gyermekeit a' haza áruulás vétkével piszkolja-be.

Túl a' Dúnán Amade vala olly kedvetlenségben, mint a' felső Vgyékben Eötves; 's midőn 1823 Májusban elért oda a' hír, hogy fíját Obristlieut. Grof Amade Ferenczet Soós János keresztül lőtte, a' közönséges fájdalom embertelen örömmé vált, 's a' történetet sokan úgy nézék, mint az isteni kéz' büntetését.

Később a zalai állapotokra a következő feljegyzést találjuk:

Amade a királyi Rescriptumot előre ki nem hirdetett 1823 febr. 13. ülésen felolvastatá, azt végezték, hogy a' Vgye a' maga előbbi végzésétől nem állhat el.

A' Commissarius tehát különös Instructiójának következtetésében a' Magistratust fejenként magához hívatta 's azt kívánta, hogy a' ki e' parancsot teljesíteni nem akarná, adja-be Resignatióját, 's egy Reversálist, hogy többé semmi kir. kegyelemben részesülni nem akar. Ijesztette ezenfelül hogy az ilyen hivatalba többé jönni nem fog.

Az egész Magistratusban nem taláztatott csak egy is, a' ki már egyszer beadott Resignatióját visszavette volna; sőt a' fellyebb említett Reversalisnak benyújtásával újra resignálának.

Imhol a' tőlök kicsikart Resignatio és Reversalis' formulája:

Erga declaratam mihi hodie sub quatuor oculis de positivo altiss. jussu Suae Mttis per suam Excell. D. Anton. Comitem Amade, qua Commiss. Reūm, secundum datam eidem sub 3^a curr. Mens. b. Instruōm altissimam indignaōm, gravitatemque delicti per id commissi, quod publicatis in G. Congr. d. 16 Xbr. a. pr. quoad statuōm tyronum emanatis b. Suae Mttis ordinib., supr. pottl. Reae obsequi et obedire recusa-verim, factamque in eo sereniss. cum comminaōe quoad casum alterioris renitentiae, nullo umque tempore ad officium candidandus, sino in sensu legum contra me, velut Matti Reae inobedientem commerita animadversio pro auctoritate Regis Hung. dictanda sit, adhortarem, ut ad debitam erga Suam Mtttem obsequium et obed. redeam, manumque statuōi tyronii, secundum dandam mihi eatenus a praedicta Sua Exc. inovationem inomisse admoveam; seq̄tem in praesentia Suae Exc. exhibeo scriptam Declaraōm: Quod occasione jam G. Congr. d. 16 Xbr. a. pr. celebrata ad b. Decreta illud. R. circa statutionem tyr. in obversum Constituōni, et legum patriar. me concurrere haud posse humill. Resignationem declaravi, qua erga S. Mttis personam homagiali semper et profundissā veneratione feror, et Mandatis Caeō-Regiis me subijcio; antequam tamen ad statutionem tyronum modalitate hac concurram, re suam Mtttem parte ex una, parte vero ex alia leges laedam, nunc quoque prout tunc, officium potius resignare paratus sum. — Szala-Egerszeg, die 14 Februar. 1823.

Báró Eötvös Ignácz Abauj Vármegyei Fő-Ispán, Hont Vgyei Fő-Ispáni Administrator, koronaőr Excell. Nyitra Vármegyében a' katonadllítás végre hajtása eránt kiküldött Kír. Commissarius, 1823.

Ő Exc. B. Ötvös Úr Abauj Vgyében rá ijesztvén a' Rendekre, 's a' két Vice-Ispánt a' Gyűlésből a' maga szobájába kivívén, hogy ott a' Repartitiot megtegyék, végre hajtotta a' mit akart.

Ugyan-azt cselekedte Hont Vármegyében, melynek Administratora. Ott az ellenkezőket Kufsteinnal és Munkácscsal ijesztgette. Ezt tette nevezetesen Fő-Nótárius Maithényi Urral, megmondván ennek, hogy a' tartott Beszédért megtörténhetnék, hogy elfogattassék. E' szóra elijedt ennek atyja, a' nyugalomra-lépett egykori Helytartói Tanácsos Maithényi László Ur, 's kérte Ő Exct, hogy fiának tüzes Beszédét hallgassa el, és épen

ezen öreg Ur megijedése cselekvé, hogy a' Honti Rendek megadák a' mitőlők kívántatott.

B. Ötvös akkor felméne Bécsbe, 's Ő Felségének szóval is teve jelentést, hogy a' parancsolatot e' két Vármegyében teljesedésbe hozta. Ő Fels. tudni akará, milly kegyelmet óhajt ezen fáradozásaiért, 's a' Fő-Ispán az Abaúji Ord. Vice Isp. Szent-Imrey Gábornak, a' Consiliarusi titulust, a' Hontinak, ki már Consiliarius volt, Liptay Urnak az Udvari Consiliáriusi titulust kérte, saját fíjának B. Eötvös Cs. k. Kamarás . . .

Minthogy e' két Vgyében B. Eötvös Exc. szerencsés vala végrehajtani a' reá bizottakat, most azt a' parancsolatot vette, hogy menjen Nyitrába, 's ott is teljesitse azokat.

Bécsből Pestre ment, 's az Ország' tisztelt szeretett Biráját Ő Exc. Ūrményi József Urat kérte-meg, hogy neki lenne segédjére az Ő Fels. czélzásainak végrehajtásában. Az Ország-Birája azt felelé, hogy azt tenni neki kötelessége; szóljon tehát. — Excádnak előlülése alá tartozik Septemvir Ghyczy, ugymond. Ennek testvére Nyitrában nagytekintetű tag. Parancsolja Exc. a' Septemvirnek, hogy ez általam írjon a testvérehez, 's ezt buzdítsa az én igyekezetem előmozdítására. A Septemvir a' kívánt levelet megírta, 's lepecsételve adta által B. Eötvös Excnek.

Ez meglévé, a' Kir. Commissarius a' Nyitrai Első Al Ispánnak tudtára adta, hogy Mart. 16-dikán Nyitrán meg fog jelenni, 's azt kívánta, hogy ez 17-dikre rendelje be az előkelő Táblabírákat, a' kikkel Ő Exc. előre tanácskozassék, 20-dikra pedig hirdessen Köz-Gyűlést.

A' Vice-Ispán ezen levelet egy kis-Gyűlésben felolvastatá, 's a' Végzés az leve, hogy az Assessorok, Földes-Urak és Nemesség közt nem ismernek semmi előkelő külömbiséget, 's így ők a' tanácskozásra leendő megjelenés eránt nem tehetnek semmi meghatározást. Nem is jelene-meg senki, 's a' Kir. Commissarius Nyitrán haszon nélkül tölté az időt.

Martius 19-dikén két Batallion gyalogság megjelent Nyitrán, 's a' Vármegye háza előtt megszálla, a' Gyűlés napja reggelén pedig ugyan ott katonai rendben kiállott.

A' megjelent Nemesség Jezerniczky Urnak házánál gyült össze, 's némellyeknek az vala értelmek, hogy a' Vármegyében álló katonaság bequartélyoztatása a' Vgyek aktivitásához tartozván, azok Nyitráról küldessenek-ki. De jobbnak láták egy Deputatiót küldeni a' Kir. Commissariushoz, 's megtudakozni, hogy az a katonaság mit akar. A' felelet az vala, hogy azok Ő Excnek csak tiszteletére rendeltettek, és semmi egyéb végre nem. Ezek emlékeztetéék Ő Excát, hogy itt már a' volt Cancellarius Gróf Erdődy József is tarta, mint Kir. Commissarius Gyűlést, de a' Rendek egy királyi Herczeg, Károly Ambrus Primás' előlülése alatt is gyűléseztek, 's ezeknek nem tétetett katonai tisztelkedés. Egy újabb Deputatio, a' Jezerniczky háztól, azt tudakozá-meg a' Kir. Commissáriustól, ha a' felgyüendő Rendek sub salvo Conductu lesznek-e? 's válaszul azt vette, hogy igen is, a' Rendek bátorsága semmi sérelmet nem fog szenvedni.

Ő Exc. a' Gyűlést a' Vgye házának falaira kiragasztott jelentés szerint reggeli nyolczkor akará kezdeni, de a' Rendek csak 9kor gyűltek-fel.

Legelsőben is egy nyolczvan esztendőös Pap Báró Gábelhofer (anyja Gróf Forgács leány vala) költ-fel, 's előre bocsátván, hogy ő öregsége 's szüntelen gyengélkedései miatt már húsz eszt. ólta nem volt Gyűlésen; de látván a' háborgó környülállásokat, 's a' veszedelmet, mellyben a' haza Constitutiója forog, szoros kötelességének tartotta megjelenni és azt a' mennyire tőle kitelhetik, oltalmazni. Kéri tehát a' Rendeket, hogy a' törvény mellett továbbá is állhatatosan maradnának-meg.

Az öreget nyomban egy ifjú követte, Gróf Berényi Ferencz, 's midőn ez nagy tűzzel tartá beszédét, a' Kir. Commissarius, látván, hogy őtet, a' szokás ellen, semmi Deputatio meg nem hívja a' megjelenésre, hívatlanul megjelent; 's Berényinek beszédét a' maga előadása által félbe szakasztani igyekezett. De a' Rendekek lármásan kívánták, hogy Berényi végezze-el beszédét, 's a' Kir. Comm. engede kívánságaiknak.

Ezek után végre a' kegyelmes Kir. Parancsolat felolvastatt. A' Rendekek a' magok végezések mellett maradának-meg, 's a' Kir. Commissarius a' ket Vice-Ispánt és a' szolgabírákat magához hívta-be, hogy a' dolog eránt velek tanácskozzék. —

Mi következett, alább lesz feljegyezve; mert a' hírek még csak eddig terjednek.

Jelen valának a' szomszéd sok Vgyékből igen sokan, 's az egész sereg mind öszve 180 ember, a' Traktirernél eve. Eggyike a' Vendégeknek emlékezteté az asztalt, hogy a' Kir. Commissarius nem az Ország' választása szerint viseli a' Koronaöri méltóságot, hanem kinevezetés által. Ha tehát Diéta lesz, emlékezni kell, hogy az Ország' koronája nem lehet annak gondviselése alatt bátorságban, a' ki a' törvények ellen úgy bánik.

— Eggy másik Vendég az Almásy Ignác Exc. egészségéért ivott, 's midőn az egész asztal felbuzdula, megmagyarázá szavait, hogy ezt azért cselekszi, mert ez a' rettenetes történet elverte a' Nemzet szunnyadékonyságát.

DR. VISZOTA GYULA.

ADAT FAZEKAS MIHÁLY ÉLETÉHEZ.

Fazekas Mihály főhadnagy életéről Mátray Lajos: Fazekas Mihály élte és művei című művében eléggé részletesen ír. Megemlékezik benne azon kedves epizódrol is, mely Fazekas katonáskodásával van összefüggésben. Fazekas ugyanis a francia forradalom idejében Németalföldön egy város elfoglalása alkalmával lovagiasságának szép jelét adta. E jelenetre vonatkozólag egy 1828-ból eredő, de későbbi feljegyzés van a debreczeni ref. kollégiumban az R. 472. számú kéziratgyűjteményben. A feljegyzés a következő:

»Megemlékezés néhai Fazekas Mihályról. Néhai Fazekas Mihály, a debreczeni reform. főtanoda pénztárnoka, utóbb városi számvevő, nagytudományú férfi, különösen kedvelte a fűvészetet, csillagászatot, s költészetet. Igazolja ezt kézírásai közt talált versezete: